Zbornik sudske prakse

MIŠLJENJE NEZAVISNOG ODVJETNIKA
MICHALA BOBEKA
od 23. veljače 2021.[1]

Predmet C-800/19

Mittelbayerischer Verlag KG
protiv
SM

(zahtjev za prethodnu odluku koji je uputio Sąd Apelacyjny w Warszawie (Žalbeni sud u Varšavi, Poljska))

„Zahtjev za prethodnu odluku – Pravosudna suradnja u građanskim i trgovačkim stvarima – Sudska nadležnost u stvarima povezanima s deliktima ili kvazideliktima – Središte interesa fizičke osobe koja traži zaštitu prava osobnosti – Objava na internetu – Mjesto u kojem je nastao štetan događaj”

I. Uvod

1. Poljski državljanin (u daljnjem tekstu: tužitelj), koji je bivši zatvorenik logora u Auschwitzu, podnio je poljskom sudu tužbu protiv njemačkih novina jer su u internetskom članku upotrijebile izraz „poljski logor za istrebljivanje” kako bi označile nacistički logor za istrebljivanje izgrađen na (tada) okupiranom području Poljske tijekom Drugog svjetskog rata. Iako je taj članak bio dostupan na internetu tek nekoliko sati prije nego što je ispravljen, tužitelj tvrdi da je objava na internetu povrijedila njegov nacionalni identitet i dostojanstvo.

2. Jesu li poljski sudovi međunarodno nadležni za takvu vrstu tužbi? U glavnom postupku tužitelj zahtijeva popravljanje uzrokovane štete isplatom novčane naknade, ali i drugim načinima: sudskim nalogom kojim se izdavaču zabranjuje da u budućnosti koristi izraz „poljski logor za istrebljivanje” i zahtijeva objava isprike.

3. U ovom se predmetu stoga poziva Sud da ponovno pojasni[2] kriterije za ocjenu međunarodne nadležnosti za tužbe koje se temelje na povredi prava osobnosti počinjenoj objavom na internetu. Međutim, ovaj predmet ima specifičan kontekst: osoba koja tvrdi da su njezina prava osobnosti povrijeđena nije imenovana u spornoj objavi. Ipak, čini se da prema trenutačnoj nacionalnoj sudskoj praksi, prava osobnosti poljskih državljana uključuju zaštitu njihova nacionalnog identiteta, nacionalnog dostojanstva kao i poštovanje istine o povijesti poljskog naroda. Osim toga, u slučajevima kao što je ovaj, čini se da se smatra da takva prava osobnosti poljskih preživjelih zatvorenika nacističkih logora za istrebljivanje povrjeđuju takve izjave.

1 Izvorni jezik: engleski

2 Vidjeti presude od 25. listopada 2011., eDate Advertising i drugi (C-509/09 i C-161/10, EU:C:2011:685), i od 17. listopada 2017., Bolagsupplysningen i Ilsjan (C-194/16, EU:C:2017:766).

II. Pravni okvir

A. Pravo Unije

4. U uvodnim izjavama 15. i 16. Uredbe (EU) br. 1215/2012 [3] navedeno je:

„(15) Pravila o nadležnosti trebala bi biti što je moguće više predvidiva i zasnovana na načelu da se nadležnost općenito temelji na domicilu tuženika. Nadležnost bi uvijek trebala postojati na temelju toga, osim u nekim točno određenim slučajevima u kojima glavni predmet spora ili autonomija stranaka jamče drukčije povezane čimbenike [zahtijevaju primjenu drukčijih vezujućih čimbenika]....

(16) Pored domicila tuženika, trebale bi postojati alternativne osnove nadležnosti temeljene na uskoj povezanosti između suda i tužbe ili zbog olakšavanja pravilnog sudovanja. Postojanje uske povezanosti trebalo bi osigurati pravnu sigurnost i spriječiti mogućnost da tuženik bude tužen pred sudom države članice [koji] mu nije bilo moguće razumno predvidjeti. Važno je, posebno u slučajevima u vezi izvanugovornih obveza koje nastaju iz povrede privatnosti i osobnih prava, uključujući klevetu."

5. Članak 4. stavak 1. Uredbe br. 1215/2012 propisuje: „Podložno ovoj Uredbi, osobe s domicilom u državi članici, bez obzira na njihovo državljanstvo, tuže se pred sudovima te države članice."

6. Članak 5. stavak 1. te uredbe propisuje: „Osobe koje imaju domicil u državi članici mogu biti tužene pred sudovima druge države članice, samo na temelju pravila iz odjeljaka 2. do 7. ovog poglavlja."

7. Članak 7., koji se nalazi u odjeljku 2. naslovljenom „Posebna nadležnost" poglavlja II. iste uredbe, propisuje:

„Osoba s domicilom u državi članici može biti tužena u drugoj državi članici:

…

2. u stvarima povezanima s deliktima ili kvazideliktima pred sudom mjesta u kojem je nastala ili može nastati štetna radnja."

B. Nacionalno pravo

8. Kao što je to objasnila poljska vlada u svojim pisanim očitovanjima, člancima 23. i 24. poljskog Građanskog zakonika štiti se širok raspon prava osobnosti. Članak 23. sadržava netaksativan popis vidova prava osobnosti koja se mogu zaštititi na temelju te odredbe. U tim se odredbama ne spominje izričito nacionalni identitet, nacionalno dostojanstvo ili pravo na poštovanje istine o povijesti poljske nacije. Međutim, poljska vlada navela je brojne primjere iz nacionalne sudske prakse kojima se potvrđuje da su ta tri vida sada uključena u doseg prava osobnosti iz članka 23. poljskog Građanskog zakonika, kako ga tumače poljski sudovi [4].

3 Uredba Europskog parlamenta i Vijeća od 12. prosinca 2012. o [sudskoj] nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima (SL 2012., L 351, str. 1.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 19., svezak 11., str. 289. i ispravci SL 2014., L 160, str. 40. i SL 2016., L 202, str. 57.)

4 Ta vlada osobito upućuje na presude Sąd Okręgowy w Olsztynie (Okružni sud u Olsztynu, Poljska) od 24. veljače 2015., predmet br. I C 726/13; Sąd Apelacyjny w Białymstoku (Žalbeni sud u Białystoku, Poljska) od 30. rujna 2015., predmet br. I ACa 403/15; Sąd Apelacyjny w Warszawie (Žalbeni sud u Varšavi, Poljska) od 31. ožujka 2016., predmet br. I ACa 971/15; Sąd Apelacyjny w Krakowie (Žalbeni sud u Krakovu, Poljska) od 22. prosinca 2016., predmet br. I ACa 1080/16; i Sąd Okręgowy w Krakowie (Okružni sud u Krakovu, Poljska) od 28. prosinca 2018., predmet br. I C 2007/13.

9. Prema mišljenju poljske vlade, ta se prava mogu povrijediti pojedinačnim napadima i izjavama koje se odnose na veću skupinu ljudi, uključujući narod u cjelini. Za podnošenje tužbe na temelju takve izjave, tužitelj mora dokazati da se predmetna izjava osobno odnosi na njega ili nju. Takav utjecaj na pojedince potvrđen je osobito u slučaju bivših zatvorenika nacističkih logora za istrebljivanje koji se mogu pozvati na povredu svojih prava osobnosti u pogledu opisa tih logora koji koriste pridjev „poljski". Prema nacionalnoj sudskoj praksi, upotreba takvog pridjeva prebacuje krivnju za samo postojanje logora za istrebljivanje na skupinu osoba koje su i same bile zatvorenici u takvim logorima, sugerirajući da su žrtve zapravo bile počinitelji.

10. Stoga, kao što to u biti potvrđuje sud koji je uputio zahtjev pri navođenju svojih razloga za zahtjev za prethodnu odluku [5], u skladu s nacionalnom sudskom praksom, prava osobnosti poljskih državljana uključuju zaštitu njihova nacionalnog identiteta, nacionalnog dostojanstva i prava na poštovanje istine o povijesti poljskog naroda. U tom pogledu, smatra se da su prava poljskih preživjelih zatvorenika nacističkih logora za istrebljivanje povrijeđena netočnim izjavama o nacističkim logorima za istrebljivanje. Takvim se pojedincima priznaje pravo podnošenja tužbe prema nacionalnom pravu u slučaju kao što je onaj u glavnom postupku.

III. Činjenično stanje, nacionalni postupak i prethodna pitanja

11. Tužitelj u glavnom postupku poljski je državljanin koji živi u Varšavi. On je bio zatvorenik u Auschwitzu tijekom Drugog svjetskog rata. Trenutačno je uključen u aktivnosti čiji je cilj očuvanje sjećanja na žrtve zločina koje je počinila nacistička Njemačka protiv poljskih državljana tijekom Drugog svjetskog rata. Te aktivnosti uključuju, među ostalim, sudjelovanje na edukativnim sastancima.

12. Tuženik u glavnom postupku, Mittelbayerischer Verlag KG, pravna je osoba sa sjedištem u Regensburgu (Njemačka). Izdaje regionalne mrežne novine na njemačkom jeziku na internetskoj stranici www.mittelbayerische.de koje su, naravno, također dostupne i u drugim zemljama, uključujući Poljsku.

13. Na toj je internetskoj stranici 15. travnja 2017. objavljen članak naslovljen „Ein Kämpfer und sein zweites Leben" (Borac i njegov drugi život). On opisuje sudbinu g. Israela Offmana, Židova koji je preživio holokaust, rođenog u Częstochowi (Poljska). Bio je zatvoren u logorima u Bliżynu i Auschwitz-Birkenauu, Sachsenhausenu i Dachauu te je radio kao prisilni radnik u Leonbergu i Plattlingu. Nakon Drugog svjetskog rata konačno se trajno nastanio u Njemačkoj. Taj članak započinje pričom o tome kako je 1961., nakon rođenja trećeg djeteta g. Offmana, djevojčice, matičar u Niederbayernu (Donja Bavarska, Njemačka) odbio upisati ime koje su roditelji odabrali za svoju kćer – Faya. Matičar je tvrdio da to ime zvuči previše strano i da se ne bi moglo izgovoriti na njemačkom jeziku. U tom se članku pojašnjava da su roditelji željeli nazvati svoju kćer Faya jer je to bilo ime sestre g. Offmana, koja je, kao što to bilo navedeno u izvornom tekstu članka, „ubijena u poljskom logoru za istrebljivanje Treblinka".

14. Kao što to ističe sud koji je uputio zahtjev, povijesna je činjenica da je logor u Treblinki bio njemački nacistički logor za istrebljivanje izgrađen na području okupirane Poljske tijekom Drugog svjetskog rata.

15. Iz odluke kojom se upućuje prethodno pitanje proizlazi da je izvorni izraz „poljski logor za istrebljivanje Treblinka" bio dostupan na internetskoj stranici samo nekoliko sati, od 5.00 sati 15. travnja 2017., kada je cijeli članak objavljen na internetu do oko 13.40 sati istog dana, kada je, nakon što je poljski konzulat u Münchenu (Njemačka) intervenirao elektroničkom poštom, navedeni

5 Sud koji je uputio zahtjev u tom pogledu također navodi presudu Sąd Apelacyjny w Warszawie (Žalbeni sud u Varšavi) od 9. rujna 2019., predmet br. I ACz 509/19, donesenu u sličnom predmetu protiv drugog njemačkog društva.

dio zamijenjen tekstom: „koju su ubili nacisti u njemačkom nacističkom logoru za istrebljivanje Treblinka u okupiranoj Poljskoj”. U napomeni uz taj članak navedeno je kratko objašnjenje da je u tekstu prvotno upotrijebljen izraz „poljski logor za istrebljivanje Treblinka”, a potom da je taj izraz ispravljen.

16. Tužitelj je 27. studenoga 2017. podnio tužbu Sądu Okręgowy w Warszawie (Okružni sud u Varšavi, Poljska). On je zajedno s tužbom podnio i ispis ispravljene verzije sporne objave. Nije naveo okolnosti u kojima je doznao za objavu. Tužitelj je zatražio da njegova prava osobnosti, osobito njegov nacionalni identitet i nacionalno dostojanstvo, budu zaštićeni tako da se:

– tuženiku zabrani da na bilo koji način širi izraze „poljski logor za istrebljivanje” ili „poljski koncentracijski logor” na njemačkom i svim ostalim jezicima, za njemačke koncentracijske logore smještene na području okupirane Poljske u vrijeme Drugog svjetskog rata;

– tuženiku naloži da na svojoj internetskoj stranici objavi izjavu čiji je sadržaj naveden u tužbi kojom se ispričava tužitelju za povredu njegovih prava osobnosti do koje je došlo objavom na internetu o kojoj je riječ, koja upućuje na to da su logor za istrebljivanje u Treblinki izgradili i vodili Poljaci;

– tuženiku naloži plaćanje iznosa od 50 000,00 poljskih zlota (PLN) u korist Polski Związek Byłych Więźniów Politycznych Hitlerowskich Więzień i Obozów Koncentracyjnych (Poljska udruga bivših političkih zatvorenika nacističkih zatvora i koncentracijskih logora).

17. Tužitelj se, kako bi obrazložio međunarodnu nadležnost poljskih sudova, pozvao na presudu ovog Suda u predmetu eDate [6]. Tuženik je podnio zahtjev za odbacivanje tužbe zbog nenadležnosti poljskih sudova. Istaknuo je da se, suprotno onomu što je bio slučaj u presudi eDate, članak na internetu koji je temelj tužbe ne odnosi izravno na tužitelja. Tuženik je također istaknuo svoj regionalni profil i doseg svoje čitanosti, s obzirom na to da je njegovo izvještavanje usmjereno na područje regije Oberpfalz (Gornja Falačka, Bavarska, Njemačka) i, u pravilu, na lokalne vijesti. Primjerice, stavka „Njemačka i svijet” nalazi se tek na četvrtom mjestu na izborniku stranice. Osim toga, tuženik ističe da stranica postoji samo na njemačkom jeziku.

18. Rješenjem od 5. travnja 2019. Sąd Okręgowy w Warszawie (Okružni sud, Varšava) odbio je tuženikov zahtjev za odbacivanje tužbe. Taj je sud smatrao da su ispunjeni uvjeti iz članka 7. stavka 2. Uredbe br. 1215/2012. Istaknuo je da je između 15. travnja 2017. i 29. studenoga 2018. bilo više od 32 000 posjeta iz Poljske na tuženikovoj internetskoj stranici. Poljska je bila na 14. mjestu od 25 zemalja podrijetla u pogledu posjetitelja internetske stranice. Stoga je tuženik mogao predvidjeti da objava može doprijeti do čitatelja u drugim zemljama, uključujući Poljsku. Također je mogao predvidjeti da bi poljski čitatelji mogli uočiti objavu članka na internetu koja sadržava izraz „poljski logori za istrebljivanje”. S obzirom na internetsku dostupnost objave u Poljskoj i uzimajući u obzir njezin sadržaj, Poljska se može smatrati mjestom u kojem se mogu povrijediti prava osobnosti.

19. Dana 25. travnja 2019. tuženik je protiv prvostupanjske odluke podnio žalbu sudu koji je uputio zahtjev, Sąd Apelacyjny w Warszawie (Žalbeni sud u Varšavi, Poljska). Tuženik je tvrdio da je članak 7. stavak 2. Uredbe br. 1215/2012 pogrešno primijenjen i tvrdio je da nije bilo moguće razumno predvidjeti da će postupak biti pokrenut u Poljskoj. Tuženik je tvrdio da se ne može objektivno predvidjeti sud pred kojim protiv njega može biti podnesena tužba ako se sadržaj članka odnosi na osobu koja nije tužitelj ili se ne odnosi na konkretnu osobu. Tuženik je istaknuo da je sadržaj spornog članka u toj mjeri udaljen od Poljske da to objektivno isključuje svaku razumnu predvidljivost sudskog postupka u Poljskoj.

6 Presuda od 25. listopada 2011., eDate Advertising i dr. (C-509/09 i C-161/10, EU:C:2011:685)

20. Sąd Apelacyjny w Warszawie (Žalbeni sud u Varšavi) zatražio je postupovnim rješenjem od tužiteljeva pravnog zastupnika precizniji opis činjeničnih okolnosti zahtjeva. Tužitelj je također pozvan pojasniti vlada li njemačkim jezikom, kada (prije ili nakon ispravka sporne rečenice) i kako je (izravno na internetu ili posredstvom trećih osoba) saznao za objavu. Međutim, sud koji je uputio zahtjev navodi da na ta pitanja nije odgovoreno.

21. Sud koji je uputio zahtjev dvoji o tome obuhvaća li zahtjev razumne predvidljivosti nadležnosti, naveden u uvodnim izjavama 15. i 16. Uredbe br. 1215/2012, situaciju poput one o kojoj je riječ u glavnom postupku. Taj sud priznaje da izraz „poljski logor za istrebljivanje" može uzrokovati negativnu reakciju u Poljskoj. On može stvoriti pogrešan dojam kod određenih čitatelja da su poljski državljani izgradili logore za istrebljivanje i da su oni bili odgovorni za zločine koji su u njima počinjeni, čime bi se uvrijedilo one poljske državljane koji su i sami bili zarobljenici u logorima za istrebljivanje ili čije su bližnje ubili nacistički okupatori za vrijeme Drugog svjetskog rata. Međutim, sud koji je uputio zahtjev također nastoji doznati mogu li posebne okolnosti ovog slučaja dovesti do zaključka da je tuženik mogao razumno predvidjeti da bi se zbog predmetnog članka protiv njega mogla podnijeti tužba za zaštitu prava osobnosti pred poljskim sudom iako tužitelj nije bio izravno ili neizravno spomenut u tekstu tog članka.

22. U tim je okolnostima Sąd Apelacyjny w Warszawie (Žalbeni sud u Varšavi) odlučio prekinuti postupak i uputiti Sudu sljedeća prethodna pitanja:

„1. Treba li članak 7. točku 2. [Uredbe br. 1215/2012] tumačiti na način da se nadležnost utemeljena na središtu interesa kao vezujućem čimbeniku primjenjuje u postupku koji je pokrenula fizička osoba za zaštitu svojih prava osobnosti u slučaju kada objava na internetu za koju se navodi da povređuje ta prava ne sadržava informacije koje se izravno ili neizravno odnose na tu fizičku osobu, ali sadržava informacije ili tvrdnje koje upućuju na neprihvatljiva postupanja kolektiva kojemu pripada tužitelj (u konkretnim okolnostima ovog predmeta: naroda), za koje tužitelj smatra da povređuju njegova prava osobnosti?

2. Treba li u predmetu koji se tiče imovinske i neimovinske zaštite prava osobnosti od povreda na internetu, prilikom ocjene sudske nadležnosti iz članka 7. točke 2. Uredbe [br. 1215/2012], odnosno prilikom ocjene je li nacionalni sud sud mjesta štetnog događaja, uzeti u obzir elemente kao što su:

   – javnost kojoj je u načelu upućena internetska stranica na kojoj je došlo do povrede,

   – jezik na kojem je sastavljena ta internetska stranica i sporna objava,

   – razdoblje tijekom kojeg je sporna internetska informacija bila dostupna javnosti,

   – osobne tužiteljeve okolnosti, kao što je tužiteljevo ratno iskustvo i današnji društveni aktivizam, na koje se u ovom predmetu poziva kao opravdanje za posebno pravo tužitelja da zahtijeva sudsku zaštitu od širenja tvrdnji usmjerenih protiv kolektiva, čiji član je tužitelj?"

23. Pisana očitovanja podnijeli su tužitelj, tuženik, poljska vlada i Europska komisija.

IV. Analiza

24. Ovo je mišljenje strukturirano na sljedeći način. Najprije ću podsjetiti na sadašnje stanje (sudske) prakse koja se odnosi na međunarodnu nadležnost za štetu navodno prouzročenu pravima osobnosti pojedinca na temelju članka 7. stavka 2. Uredbe br. 1215/2012 (A). Zatim ću razmotriti posebnosti ovog predmeta (B). Nadalje, objasnit ću zašto pitanje je li neka osoba bila imenovana teško može biti odlučujući kriterij za utvrđivanje je li u određenoj nadležnosti mogla nastati šteta (C). Zatim ću se

usredotočiti na problematiku predvidljivosti suda (D). Naposljetku, zaključit ću da, iako je u trenutačnom stanju prava Europske unije ono doista prilagodljivo u pogledu međunarodne nadležnosti u slučajevima kada je nanesena šteta ugledu pojedinca na internetu, ipak postoje neka ograničenja u pogledu sadržaja takvih zahtjeva koja je nacionalni sud dužan poštovati (E).

A. Dvije vrste nadležnosti koje se temelje na mjestu u kojem je nastao štetan događaj prema članku 7. stavku 2. Uredbe br. 1215/2012 u slučaju povrede prava osobnosti na internetu

25. Sudska praksa Suda u pogledu sadašnjeg članka 7. stavka 2. Uredbe br. 1215/2012 uvijek je naglašavala potrebu očuvanja dostupnosti međunarodne nadležnosti za odštetne zahtjeve navodne žrtve. Tako je Sud dosljedno shvaćao tu odredbu na način da se odnosi i na mjesto događaja koji je prouzročio štetu i na mjesto nastanka štete [7].

26. Što se tiče povreda prava osobnosti, dio koji se odnosi na „mjesto u kojem je nastao štetan događaj" postupno je uspostavio dvije različite osnove nadležnosti.

27. U presudi Shevill, kad je riječ o *tiskanim* medijima, Sud je to mjesto povezao s bilo kojom državom članicom „u kojoj je [navodno štetan] sadržaj objavljen i u kojoj je ugled oštećene stranke navodno bio povrijeđen" s obzirom na to da su sudovi te države članice nadležni „samo kad je riječ o šteti prouzročenoj u državi suda pred kojim se vodi postupak" [8].

28. Kao rezultat, stvoren je takozvani „mozaički pristup" [9]. On se temelji na ideji da navodno klevetnička objava proizvodi „svoje štetne učinke na žrtvu" u svim mjestima „gdje se objavljeni sadržaj distribuira, kada je žrtva poznata na tim mjestima" i da su, slijedom toga, sudovi tih država članica „teritorijalno u najboljem položaju ocijeniti klevetu počinjenu u toj državi i odrediti opseg odgovarajuće štete" [10].

29. Presudom Suda u predmetu eDate, sudska praksa iz predmeta Shevill proširila se na internetsku sferu. Doista, Sud je u presudi eDate priznao „poteškoće u provođenju, u kontekstu interneta, kriterija koji se odnosi na nastanak štete koji proizlazi iz presude Shevill" i „ozbiljnu prirodu štete koju može pretrpjeti nositelj prava osobnosti koji dokaže da su podaci kojima se to pravo povrjeđuje dostupni širom svijeta" [11]. Stoga je Sud odlučio prilagoditi svoje tumačenje članka 7. stavka 2. Uredbe br. 1215/2012 „na način da osoba koja je pretrpjela povredu prava osobnosti na internetu može podnijeti tužbu pred *jednim sudom* u odnosu na *svu prouzročenu štetu*, ovisno o mjestu u kojem je tom povredom nastala šteta u Europskoj uniji" [12].

30. Tako je nastala osnova za nadležnost „središte interesa". Sud je pojasnio da „utjecaj koji sadržaj objavljen na internetu može imati na prava osobnosti pojedinca može najbolje ocijeniti sud mjesta u kojem navodna žrtva ima središte svojih interesa" [13].

7 Počevši od presude od 30. studenoga 1976., *Bier* (21/76, EU:C:1976:166, točka 19.).

8 Presuda od 7. ožujka 1995., *Shevill i dr.* (C-68/93, EU:C:1995:61, t. 33.)

9 Za više detalja, vidjeti moje mišljenje u predmetu Bolagsupplysningen i Ilsjan (C-194/16, EU:C:2017:554, t. 28. s dodatnim upućivanjima).

10 Presuda od 7. ožujka 1995., Shevill i dr. (C-68/93, EU:C:1995:61, t. 28. do 31.)

11 Presuda od 25. listopada 2011., *eDate Advertising i dr.* (C-509/09 i C-161/10, EU:C:2011:685, t. 47.)

12 *Ibid.*, t. 48. Moje isticanje

13 *Ibid.*

31. Međutim, i prije svega, središte interesa u presudi eDate nije zamijenilo „mozaički" pristup iz presude Shevill u pogledu objava na internetu. On je *dodan* uz njega, kao *alternativa*. U skladu s tim, žrtva navodne internetske povrede prava osobnosti može birati između (i.) suda države članice u kojoj je njegovo ili njezino središte interesa s obzirom na svu prouzročenu štetu ili (ii.) sudova jedne ili nekoliko država članica za dio štete koji je tamo prouzročen [14].

32. U mojem mišljenju u predmetu Bolagsupplysningen [15], pokušao sam uvjeriti Sud da je takav pristup neprikladan. Osim velikih praktičnih problema nastalih zbog proširenja mozaičkog pristupa na objave na internetu, nijedan načelni argument na koje se poziva u njegovu korist ne opravdava taj izbor. Konkretno, njime se, osim u slučaju uznemiravanja, ne poboljšava situacija ni jedne od dviju stranaka, nego se drastično smanjuju ili čak potpuno isključuju šanse tuženika da predvidi gdje bi mogao biti tužen.

33. U presudi Bolagsupplysningen Sud je odlučio zadržati taj dvojni pristup [16]. Međutim, Sud je istovremeno pojasnio da samo sudovi države članice u kojoj je tužiteljevo središte interesa mogu postupati po zahtjevima za ispravak i uklanjanje navodno štetnog sadržaja na internetu. Naime, kao „jedinstven i nedjeljiv", takav se zahtjev može podnijeti samo „pred sudom koji je nadležan za odlučivanje o cijelom zahtjevu" [17].

34. Stoga se čini da, nakon presude Bolagsupplysningen, sudovi s ograničenom „mozaičkom" nadležnošću mogu samo odrediti „djeljive" načine popravljanja štete, dok sudovi s punom nadležnošću „središta interesa" mogu odrediti i „djeljive" i „nedjeljive" načine popravlja štete [18].

35. Sud nije posebno pojasnio koji načini popravljanja štete potpadaju pod koju kategoriju. Međutim, pretpostavljam da „djeljivi" načini u biti znače novčanu naknadu (i eventualno druge načine popravljanja štete koji su takve prirode da se mogu podijeliti između različitih nadležnosti), dok su „nedjeljivi" načini svi oni koji se mogu dodijeliti realistično i izvršiti samo jednom jer jednom kada su izvršeni, imaju učinak svuda (ispravak ili uklanjanje informacije).

36. Naposljetku, dosadašnja sudska praksa bila je dosta nejasna u pogledu točnih uvjeta koji moraju biti ispunjeni da bi se utvrdila „mozaička" nadležnost ili nadležnost na temelju „središta interesa". S jedne strane, za „mozaičku" nadležnost, sudska praksa Suda navodi dva uvjeta: sporni sadržaj morao je biti dostupan u predmetnoj državi članici i prava osobnosti podnositelja zahtjeva morala su potencijalno biti povrijeđena u toj državi članici [19]. S druge strane, očito je da nadležnost na temelju „središta interesa" zahtijeva više. Međutim, možda zbog činjenice da je uvedena i potvrđena u slučajevima u kojima je *posebno bliska veza* između spora i sudova mjesta nastanka štete [20] stvarno dovela do utvrđivanja „oštećnikova središta interesa" u njegovu domicilu [21], sudska praksa ne daje vrlo detaljne kriterije u pogledu posebnih čimbenika ili drugih elemenata koje bi trebalo uzeti u obzir.

14 *Ibid*., t. 52.

15 Moje mišljenje u predmetu Bolagsupplysningen i Ilsjan (C-194/16, EU:C:2017:554)

16 Presuda od 17. listopada 2017., Bolagsupplysningen i Ilsjan (C-194/16, EU:C:2017:766, t. 47.)

17 *Ibid*., t. 48.

18 Naravno, kao dodatak „punoj" nadležnosti u pogledu svih načina popravljanja štete koji su uvijek dostupni u mjestu tuženikova prebivališta na temelju članka 4. stavka 1. Uredbe br. 1215/2012 – vidjeti također presudu od 25. listopada 2011., eDate Advertising i dr. (C-509/09 i C-161/10, EU:C:2011:685, t. 42. do 43).

19 Vidjeti presude od 7. ožujka 1995, *S*hevill i dr. (C-68/93, EU:C:1995:61, t. 30. i 33.); od 25. listopada 2011., eDate Advertising i dr. (C-509/09 i C-161/10, EU:C:2011:685, t. 51.); i od 17. listopada 2017., Bolagsupplysningen i Ilsjan (C-194/16, EU:C:2017:766, t. 47.). Također vidjeti, u kontekstu povreda autorskog prava, presudu od 22. siječnja 2015., Hejduk (C-441/13, EU:C:2015:28, t. 34.).

20 Presuda od 17. listopada 2017., Bolagsupplysningen i Ilsjan (C-194/16, EU:C:2017:766, t. 26. i navedena sudska praksa)

21 *Ibid*., t. 33.

B. Posebna obilježja ovog predmeta

37. U takvom pravnom kontekstu sud koji je uputio zahtjev pita se, kao prvo, može li postojati središte interesa za podnositelja zahtjeva koji nije bio *osobno određen* spornom objavom. Radije upotrebljavam taj izraz umjesto fraze suda koji je uputio zahtjev, prema kojoj „navedena objava na internetu... ne sadržava informacije koje se izravno ili neizravno *odnose* na tu konkretnu fizičku osobu". Pitanje je li tužitelj bio *osobno određen* u objavi, bilo (i.) imenom ili (ii.) njegovim ili njezinim jedinstvenim osobnim značajkama ili okolnostima[22], treba biti relativno objektivna činjenična procjena. Mjera u kojoj se objavljene informacije *odnose* na određenu fizičku osobu pitanje je (prilično subjektivne) procjene koja se odvija na ljestvici, što već uključuje elemente ocjene pruženih informacija i što ubrzo prelazi u ocjenu merituma predmeta, odnosno opsega povrede osobe o kojoj je riječ[23].

38. Svojim drugim pitanjem sud koji je uputio zahtjev pita koje relevantne elemente treba uzeti u obzir radi ocjene postojanja dovoljnog vezujućeg čimbenika za utvrđivanje nadležnosti na temelju članka 7. stavka 2. Uredbe br. 1215/2012.

39. U vezi s prirodom načina popravljanja štete, sud koji je uputio zahtjev pita se upravo o nadležnosti na temelju „središta interesa". Naime, tužitelj pred sudom koji je uputio zahtjev[24] traži tri različita načina popravljanja štete: novčanu naknadu, zabranu svake tuženikove buduće uporabe spornog izraza te javnu ispriku upućenu tužitelju. Nije pojašnjeno predstavlja li zahtijevana novčana naknada cjelokupnu navodnu štetu ili samo štetu koja je nastala u nadležnosti poljskih sudova. Međutim, u svakom slučaju, druga dva načina popravljanja štete vrlo su nalik *nedjeljivim* načinima – odnosno onima koje može odrediti samo sud koji je nadležan na temelju središta interesa tužitelja[25].

40. Međutim, jasno je da, na temelju ustaljene sudske prakse Suda navedene u prethodnom dijelu ovog mišljenja, i dalje ostaje „mozaička" nadležnost *usporedno s* mogućom nadležnošću na temelju „središta interesa".

41. Taj paralelizam ima dosta značajne posljedice. Osim ako Sud ne želi radikalno izmijeniti, u okviru ovog predmeta, svoju sudsku praksu o nadležnosti na temelju „središta interesa" ili o „mozaičkoj" nadležnosti, ili prije svega o njihovu paralelnom postojanju, izloženu u presudi eDate i nedavno potvrđenu u presudi Bolagsupplysningen[26], ili, kada se već bavi time, detaljnije razmotriti presudu Bier u kontekstu delikta na internetu općenito[27], jasno je da, neovisno o tome hoće li na kraju postojati

22 Da pružim primjer: nije bitno hoće li se objava na internetu koja potencijalno sadržava neugodne izjave o određenoj osobi odnositi na (i.) Michala Bobeka ili na (ii.) tog ludog Čeha koji trenutačno radi kao nezavisni odvjetnik na Sudu. U obama slučajevima nema sumnje da bi autor ovog mišljenja bio značajno *pojedinačno određen*, čak i ako ne bi bio (izravno) imenovan u drugom scenariju.

23 Potonja okolnost potvrđena je gore navedenom nacionalnom sudskom praksom (točke 8. do 10. ovog mišljenja), koja stvara pravnu pretpostavku ili pak pravnu fikciju prema kojoj se određena vrsta objave *odnosi na* određenu skupinu osoba.

24 Vidjeti točku 16. ovog mišljenja.

[25] Za razliku od sudova pred kojima će se donijeti presuda na temelju „mozaičke" nadležnosti zbog štete uzrokovane na njihovom teritoriju (vidjeti točke 35. i 36. ovog mišljenja). Ponavljam da je „puna" nadležnost u odnosu na sve načine popravljanja štete također dostupna u mjestu tuženikova domicila na temelju članka 4. stavka 1. Uredbe br. 1215/2012.

25 Za razliku od sudova pred kojima će se donijeti presuda na temelju „mozaičke" nadležnosti zbog štete uzrokovane na njihovom teritoriju (vidjeti točke 35. i 36. ovog mišljenja). Ponavljam da je „puna" nadležnost u odnosu na sve načine popravljanja štete također dostupna u mjestu tuženikova domicila na temelju članka 4. stavka 1. Uredbe br. 1215/2012.

26 Kao kritiku sudske prakse Suda u ovom kontekstu vidjeti, na primjer, Hess, B., „The Protection of Privacy in the Case Law of the CJEU", Protecting Privacy in Private International and Procedural Law and by Data Protection, Nomos, Baden-Baden, 2015., str. 106.; Reymond, M., „The ECJ eDate Decision: A Case Comment", Yearbook of Private International Law, sv. XIII, SELP, 2011., str. 502. i 503.; Stadler, A., „Anmerkung zu EuGH, Urteil v. 17. 10. 2017. – C-194/16 Bolagsupplysningen OÜ, Ingrid Ilsjan/Svensk Handel AB", Juristenzeitung, sv. 73., 2018., str. 98.

27 Vidjeti točku 25. ovog mišljenja. Vidjeti na primjer nedavno mišljenje nezavisnog odvjetnika Campos Sánchez-Bordona u *Verein für Konsumenteninformation* (C 343/19, EU:C:2020:253, t. 46. do 48.). U pravnoj znanosti, preporučujući ukidanje mjesta u kojem je nastao štetan događaj iz članka 7. stavka 2. drugog dijela rečenice Uredbe br. 1215/2012 u svim predmetima u kojima je riječ o internetu, vidjeti, na primjer, Lutzi, T., „Internet Cases in EU Private International Law – Developing a Coherent Approach", *International & Comparative Law Quarterly*, sv. 66, 2017., str. 710.-712.

središte interesa za (navodno) oštećenu stranku u slučaju poput ovog, uvijek će postojati „mozaička" nadležnost koja omogućava *bilo kojem* nacionalnom sudu da utvrdi nadležnost s obzirom na dio djeljivih načina popravljanja štete (zasigurno novčanu naknadu) koji se odnosi na dio štete nastale na njegovu teritoriju.

42. Stoga ovaj predmet ponovno pokazuje zašto postojeći paralelizam dviju vrsta nadležnosti predstavlja probleme, barem na dvjema razinama. S jedne strane, pomalo je uzaludno voditi burne rasprave o tome gdje bi točno moglo biti središte interesa oštećene strane, u kontekstu u kojem će „mozaička" nadležnost u svakom slučaju biti dostupna u potencijalno 27 država članica. S druge strane, do sada je središte interesa zapravo bilo izjednačeno s domicilom podnositelja zahtjeva. Pretpostavka je da je to mjesto u kojem će se na ugled podnositelja zahtjeva najviše utjecati. U tom kontekstu, nije jasno koji prostor preostaje za raspravu o bilo kojim *objektivnim* čimbenicima koji povezuju spor sa sudom određene države članice, jer se koncept središta interesa gradio oko *subjektivne* situacije navodne žrtve [28]. Stoga, konkretno, jedina zadaća jest utvrditi gdje se nalazi žrtvin domicil i taj stvarni *forum actoris* može biti opovrgnut samo ako ta žrtva ima vrlo malo socijalnih interakcija na tom mjestu.

43. Nisam ljubitelj trenutačne sudske prakse [29]. Moje je mišljenje da će Sud jednog dana biti obvezan preispitati tu sudsku praksu. Međutim, ne mislim da je ovaj predmet prikladan u tom pogledu zbog jednostavnog razloga: kontroverzno pitanje u ovom predmetu ne odnosi se na međunarodnu nadležnost već na suštinu zahtjeva i sadržaja i prirode prava osobnosti koja su očito priznata nacionalnim pravom. Međutim, tko točno može razumno tvrditi da je žrtva i koji je opseg prava (osobnosti) koja su mogla biti povrijeđena navodnom klevetničkom objavom na internetu, prvenstveno je stvar osnovanosti zahtjeva, utvrđenoj nacionalnim mjerodavnim zakonom. Nije riječ (i nije bila u prethodnim predmetima) o sudskoj nadležnosti na temelju članka 7. stavka 2. Uredbe br. 1215/2012 (ili njezinih prethodnika).

44. Iz tih razloga predlažem Sudu da ovom predmetu primjeni uzak i minimalistički pristup. U osnovi se ovaj slučaj bavi jednim pitanjem: s obzirom na nedjeljivost načina popravljanja štete, odnosno zabranu uporabe određene izjave u budućnosti i objavljivanje isprike, je li primjenjivost kriterija središta interesa stranke navodno oštećene objavom na internetu onemogućena činjenicom da ta osoba nije imenovana u spornoj objavi?

C. Biti ili ne biti imenovan: je li to relevantno za kvalifikaciju mjesta štetnog događaja u skladu s člankom 7. stavkom 2. Uredbe br. 1215/2012?

45. Tuženik i Komisija u biti tvrde da se žrtvi navodne povrede prava osobnosti treba omogućiti pokretanje postupka pred sudovima njezina središta interesa samo *ako je bila imenovana* u predmetnoj objavi. Iznijeli su nekoliko argumenata o načinu razlikovanja činjenica u ovom predmetu od onih u presudama eDate i Bolagsupplysningen. Oni upozoravaju na opasno proširivanje međunarodne nadležnosti koje bi se moglo ostvariti kada bi nadležnost na temelju središta interesa bila dostupna ne samo pojedincima koji su jasno određeni u objavi, nego i dodatnim neutvrđenim članovima nacionalnih, etničkih, vjerskih ili drugih skupina na koje se samo neizravno upućuje u objavi na internetu.

28 Presuda od 17. listopada 2017., Bolagsupplysningen i Ilsjan (C-194/16, EU:C:2017:766), koja u točki 33. o tom mjestu govori kao o *„žrtvinu* središtu interesa" (moje isticanje), a ne o središtu interesa (ili, kao što bi to trebalo biti ispravno, o težištu) *spora*.

29 Kao što sam vjerujem prilično razjasnio u svojem mišljenju u predmetu Bolagsupplysningen and Ilsjan (C-194/16, EU:C:2017:554), pozvavši veliko vijeće Suda da preispita presudu eDate.

46. U smislu pravila koje obje strane predlažu Sudu da formulira, predloženi pristup je u osnovi sljedeći: s obzirom na to da tužitelj nije bio imenovan u spornoj objavi, izdavač nije mogao razumno predvidjeti da bi objava mogla utjecati na tužitelja. Stoga, kako bi se utvrdila nadležnost na temelju „središta interesa", nužno je da (mogući) tužitelj bude imenovan u objavi.

47. Složio bih se s objema stranama u vezi s prvim prijedlogom, iako s drugog stajališta: razumni stupanj predvidljivosti za izdavača u pogledu mjesta u kojem njegova objava može prouzročiti štetu svakako je nužan element. To bi trebala biti vanjska granica za definiranje bilo kojeg mjesta na kojem bi šteta mogla nastati. Međutim, kao što ću objasniti u sljedećem poglavlju (D), to ne znači, ili sigurno nije značilo u sadašnjoj sudskoj praksi, da bi međunarodna nadležnost bila ograničena na mjesta koja je izdavač subjektivno predvidio. Osim toga, postoji razlika između objektivne predvidljivosti štete koju određena izjava može uzrokovati i predvidljivosti identiteta određenog tužitelja.

48. Međutim, što se tiče drugog prijedloga koji zastupaju tuženik i Komisija, ne slažem se da postoji pravilo prema kojem *kako bi postojala* nadležnost na temelju središta interesa navodne žrtve, ta bi osoba trebala biti imenovana u spornoj objavi.

49. Najprije, točno je da nadležnost na temelju „središta interesa" nije dostupna u svim okolnostima. Takvo središte moglo bi jednostavno ne postojati u određenom slučaju. Međutim, to vrijedi i za situacije u kojima su osobe zaista bile određene u objavi svojim imenom [30].

50. Što se ostalog tiče, svakako se slažem da mora postojati prirodna korelacija: ako je osoba bila imenovana ili na drugi način jasno pojedinačno određena u objavi, može se pretpostaviti da je izdavač trebao znati ili bar razumno pretpostaviti [31] da je vjerojatno da takva osoba ima negdje središte interesa [32]. Suprotno tomu, izdavač sadržaja koji ne upućuje na određenu osobu rijetko će biti u takvom položaju. Međutim, isključuje li to mogućnost da taj izdavač i dalje može objavljivati sadržaj na internetu za koji je vrlo vjerojatno da će se, uz bilo kakvo razumno tumačenje, smatrati da uzrokuje štetu na prilično jasnom i predvidljivom mjestu?

51. Ne postoji vidljiva linija razgraničenja koja bi mogla služiti kao jasno pravilo o nadležnosti u tom pogledu. Međutim, to je logično s obzirom na prirodu delikta o kojem je riječ: u normalnim okolnostima, tužba zbog klevete zahtijeva ocjenu od slučaja do slučaja izjave s obzirom na njezin kontekst i negativni učinak na zaštićena prava pojedinca. Naime, u okviru takve ocjene, određene izjave previše su udaljene da bi uzrokovale ikakvu uočljivu štetu ugledu pojedinca. Druge mogu biti bolno blizu, čak i za osobe koje nisu pojedinačno određene. Postoji ljestvica, a ne hermetički zatvorene kategorije. Sljedeći primjeri mogu pomoći to objasniti.

52. Prvo, zamislimo objavu na internetu koja sadržava klevetničku izjavu o bliskom srodniku: bračnom drugu, djetetu ili roditelju. U svrhu ovog primjera, pretpostavimo da se klevetnička izjava odnosi na nečijeg bračnog druga. Stoga, zamislimo klevetnički članak objavljen o suprugu u kojem je on imenovan, ali se nikog drugog ne spominje poimence. Suprug odluči, zbog bilo kojeg razloga, ne podnijeti tužbu. Svejedno, ljudima oko njega je jasno, uključujući njegovu bračnom drugu, da je on patio zbog te tvrdnje. Ako bračni drug te osobe odluči podnijeti u svoje ime tužbu za naknadu neimovinske štete koju mu je uzrokovala objava tog članka, pod uvjetom da nacionalno pravo takvoj osobi priznaje aktivnu procesnu legitimaciju, može li se takva osoba pozvati na vlastito središte interesa?

30 Vidjeti presudu od 17. listopada 2017., Bolagsupplysningen i Ilsjan (C-194/16, EU:C:2017:766, t. 43.).

31 Objava sadržaja koji se odnosi na osobu zapravo ni na koji način ne jamči poznavanje mjesta središta interesa te osobe od strane izdavača. Zapravo samo imputira dužnu pažnju.

32 Presuda od 25. listopada 2011., eDate Advertising i dr. (C-509/09 i C-161/10, EU:C:2011:685, t. 50.)

53. S druge strane, što je s klevetničkim izjavama upućenim skupini osoba koje iako nisu imenovane, uz malo truda mogu biti određene (iako ih izdavač možda ne može sve poznavati)? Uzmimo za primjer skupinu ljudi povezanu profesionalno ili kulturnim vezama (zaposlenici određenog društva, članovi udruženja ili kluba) ili zemljopisno (stanovnici određenog mjesta ili grada). Zamislimo uvredljivu izjavu danu u objavi na internetu o takvoj skupini osoba.

54. Kao treće, još dalje na ljestvici nalaze se članovi bilo koje veće zajednice, međusobno povezani svojim zajedničkim značajkama, bilo da se radi o nacionalnim, etničkim, rasnim ili rodnim značajkama ili spolnoj orijentaciji itd. Što je s članovima takve zajednice koji se osjećaju pogođenima određenim izjavama danim na internetu? S obzirom na to da nisu pojedinačno određeni svojim imenima, sprečava li to da se objave na internetu doživljavaju kao da im nanose štetu? Znači li to da se te osobe ne mogu, po definiciji, pozvati na svoje središte interesa?

55. Postoje dvije varijable koje su zajedničke svim tim scenarijima. Prvo, nema jasno definiranih kategorija ili granica. Riječ je samo o varijabilnom kontinuumu mogućih „stupnjeva individualizacije" koji se procjenjuje u svjetlu beskrajne činjenične raznolikosti slučajeva kada se izjava ocjenjuje u njezinu kontekstu u odnosu na određenog podnositelja zahtjeva. Drugo, pitanje bi li u ijednom od tih slučajeva osoba imala pravo podnijeti takvu tužbu ili pak može li takva osoba uopće imati status „žrtve" i s obzirom na koja prava (osobnosti), stvar je relevantnog nacionalnog prava.

56. Takva različitost koja ovisi o slučaju ne može se učinkovito zamijeniti pravilom koje se odnosi na međunarodnu nadležnost koje propisuje da ako osoba nije imenovana ili nije dovoljno osobno određena u objavi na internetu [33], nadležnost koja bi se uobičajeno temeljila na prethodnoj procjeni je li ta osoba *oštećena ili bi mogla biti oštećena* u toj nadležnosti, više ne bi bila dostupna sama po sebi. Bio bi to previše labav i neprimjeren instrument za mnoge slučajeve. Jedan kriterij (osoba je imenovana) koristio bi se kao vrlo nepouzdano ovlaštenje za vrlo različitu procjenu (određena objava je uzrokovala štetu u okviru određene nadležnosti).

57. Stoga ne vjerujem da bi bilo preporučljivo da Sud prihvati pravilo o nadležnosti kao što je ono koje su predložili tuženik i Komisija. Umjesto da pokuša utvrditi jasnu razliku između slučajeva u kojima je jedna stranka osobno određena i onih u kojima to nije, Sud bi trebao podsjetiti na nužnost objektivne predvidljivosti suda i nadležnosti, kao i na eventualne kriterije koje treba uzeti u obzir u okviru takve ocjene, što ću sada razmotriti.

D. Suština: razumna i objektivna predvidljivost uzrokovane štete

58. Ključno pitanje pod naslovom predvidljivosti jest: *što* točno treba biti predvidljivo? Mjesto gdje je šteta nastala ili bi mogla nastati (drugi dio presude Bier općenito) ili jednostavno mjesto u kojem stvarna žrtva ima svoje središte interesa (drugim riječima, samo mali dio općeg pitanja štete)?

59. Tužitelj i Komisija pravilno ističu da je predvidljivost nadležnosti opći zahtjev iz Uredbe br. 1215/2012. Naime, u uvodnim izjavama 15. i 16., koje propisuju da svako odstupanje u odnosu na načelnu nadležnost suda prema domicilu tuženika [34], odnosno alternativne osnove nadležnosti, moraju biti „temeljene na uskoj povezanosti između suda i tužbe ili zbog olakšavanja pravilnog sudovanja. Postojanje uske povezanosti trebalo bi osigurati pravnu sigurnost i spriječiti mogućnost da tuženik bude tužen pred sudom države članice [koji] mu nije bilo moguće razumno predvidjeti. Važno je, posebno u slučajevima u vezi izvanugovornih obveza koje nastaju iz povrede privatnosti i osobnih prava, uključujući klevetu".

33 Iako ostaje primjetno neuhvatljiva, gdje bi se onda postavila granica za „dovoljno osobnu određenost" u objavi ako se prizna mogućnost da se objava može odnositi na osobu, čak i ako ona nije imenovana.

34 Vidjeti također presudu od 19. veljače 2002., Besix (C-256/00, EU:C:2002:99, t. 52.).

60. Međutim, potrebno je prilično dugo obrazloženje da bi se s tog prijedloga prešlo na onaj iz ovog predmeta: (i.) tuženik nije mogao predvidjeti nadležnost poljskih sudova jer tužitelj nije imenovan u predmetnoj objavi; (ii.) tuženik je stoga bio u potpunosti nesvjestan njegova identiteta; (iii.) stoga tuženik nije mogao znati njegov domicil; i (iv.) posljedično tuženik nije mogao razumno predvidjeti gdje bi moglo biti središte interesa tužitelja.

61. Slažem se da bi se takav lanac stvarno mogao utvrditi ako bi se pitanje *predvidljivosti suda* ograničilo samo na pitanje identiteta i domicila tužitelja. Međutim, čini se da se navedene uvodne izjave ne odnose na takvu „predvidljivost". Ta je predvidljivost trebala biti osigurana uskom vezom između spora i suda, odnosno *objektivnom* vezom između spora i suda, u interesu dobrog sudovanja.

62. Moram se složiti da se, što se tiče utvrđivanja središta interesa, čini da je objektivna predvidljivost onoga što bi se najbolje nazvalo „težištem" spora ograničena na određivanje mjesta domicila žrtve [35]. Međutim, ne mislim da bi Sud trebao dalje nastaviti tim putem stvaranjem dodatnih pravila koja još više odstupaju od onoga što bi trebala biti stvarna ocjena. Jednostavno rečeno, razumnu predvidljivost težišta spora u osnovi ne bi trebalo zamijeniti time da izdavač zna gdje je žrtvin domicil. Ponavljam, iako se u potpunosti slažem s potrebom da pravila o nadležnosti budu predvidljiva, smatram da se takvim ograničenjem ne promiče vrstu predvidljivosti predviđenu Uredbom br. 1215/2012.

63. Prvo, procjena bilo kojeg prava osobnosti uključuje barem dva razmatranja: ne samo stvarnu ili socijalnu situaciju oštećenika i štetu uzrokovanu toj stranci (tj. žrtvinu stranu), već i, prije svega, prirodu, sadržaj i opseg određene izjave u njezinu odgovarajućem kontekstu (strana izjave i njezin opseg i utjecaj). Predvidljivost nadležnosti trebalo bi procijeniti u presjeku tih razmatranja, a ne samo u odnosu na predvidljivost ili čak znanje o domicilu žrtve.

64. U tim se okolnostima moram ponovno [36] složiti sa stavom nezavisnog odvjetnika Cruza Villalóna, koji je u doista naglasio važnost predvidljivosti i pravne sigurnosti u takvim okolnostima [37]. Vrstu predvidljivosti se svakako nastojalo osigurati definiranjem (objektivnog) težišta *spora*, a ne samo (subjektivnog) središta interesa *žrtve*. Stoga je nezavisni odvjetnik predložio da se test „težišta" sastoji od dvaju *kumulativnih* elemenata, pri čemu je jedan usredotočen na podnositelja zahtjeva, a drugi na prirodu predmetnih informacija [38]. Sudovi države članice bili bi nadležni samo ako bi ondje bilo središte interesa tužitelja *i* ako bi „predmetne informacije [bile] izražene na takav način da se opravdano moglo pretpostaviti da su te informacije objektivno relevantne [u toj državi članici]" [39].

65. Točno je da se čini da se Sud do sada usredotočio samo na prvi od tih dvaju čimbenika (situaciju podnositelja zahtjeva), dok se nije izjasnio o drugom (priroda i sadržaj teksta za koji se tvrdi da je uzrokovao štetu). Međutim, to neizjašnjavanje ne treba nužno tumačiti kao izričito odbijanje relevantnosti drugog kriterija. Treba napomenuti da su tužitelji bili imenovani u relevantnim objavama u presudama eDate i Bolagsupplysningen. Stoga se moglo jednostavno pretpostaviti da su podaci stoga bili objektivno relevantni u mjestu domicila podnositelja zahtjeva i da nije bilo potrebno detaljno ispitati sadržaj i prirodu spornog teksta.

66. Imajući to na umu, polazište su priroda, sadržaj i opseg predmetnog teksta koji se procjenjuju u odnosu na određenu osobu, odnosno tužitelja. Može li se izjava, sagledana u njezinu odgovarajućem kontekstu, protumačiti kao nanošenje štete tom podnositelju zahtjeva na određenom mjestu? Predvidljivost koja se nastoji ostvariti je razumna predvidljivost nadležnosti određenog suda o odnosu na određenu izjavu. Ne smije se ograničiti na *ex ante* znanje o identitetu određenog podnositelja zahtjeva i njegovu domicilu.

35 Navedeno u točkama 36. i 42. ovog mišljenja

36 Vidjeti moje mišljenje u Bolagsupplysningen i Ilsjan (C-194/16, EU:C:2017:554, t. 99. do 103.).

37 Mišljenje u spojenim predmetma eDate Advertising i dr. (C-509/09, EU:C:2011:192, t. 58.)

38 *Ibid*., t. 59. do 66.

39 *Ibid*., t. 60.

67. Drugo, ako se smatra da je prvenstveno zadatak nacionalnog prava da odredi sadržaj prava osobnosti i bilo kakav mogući utjecaj na njih te da kako bi se smatralo da je izjavom nanesena šteta nije relevantno samo znanje o identitetu podnositelja zahtjeva već prvenstveno sadržaj i priroda te izjave, može se shvatiti da „geografski određena" izjava može (prvenstveno) povrijediti prava na „geografski određenom" mjestu na koje se odnosi. Ako netko objavi izjavu na internetu u kojoj tvrdi da su svi stanovnici grada X kradljivci automobila ili da je prostitucija jedini posao u kojem su žene iz grada Y dobre, bi li bilo iznenađenje kada bi stanovnici grada X ili žene iz grada Y osporili takve izjave [40]?

68. Treće, pitanje subjektivne namjere izdavača u odnosu na stvarnu objavu koja je uvredljiva povezano je s tim elementom. Međutim, nije nužno da internetska stranica na kojoj je povreda počinjena bude posebno usmjerena prema javnosti predmetne države članice. Dok se takva subjektivna namjera zahtijeva, primjerice, na temelju članka 17. stavka 1. točke (c) Uredbe br. 1215/2012 [41], ona bi stvorila probleme dokazivanja ako se primjenjuje izvan područja potrošačkih ugovora. Ona bi također bila nespojiva, kao što to pravilno ističe poljska vlada, s drukčijim tekstom članka 7. stavka 2. i članka 17. stavka 1. Međutim, i u svakom slučaju, nema nikakvog smisla s obzirom na prirodu delikta u ovom slučaju. Naime, Sud je već došao do sličnog zaključka kada je odbacio primjenu sličnog kriterija kao protutežu „mozaičkoj" nadležnosti u slučajevima koji uključuju povrede prava intelektualnog vlasništva [42].

69. Također bih upozorio protiv uvođenja, u osnovi, „kriterija namjere" za internetske delikte [43]. Subjektivna namjera izdavača u vrijeme objavljivanja, ako je uopće prepoznatljiva, može se koristiti samo kao indicija. Ona ipak nije odlučujuća. Važno je, međutim, je li na temelju niza objektivnih „dokaza" moglo biti razumno predvidljivo da će informacije objavljene na internetu biti „dovoljno zanimljive" na određenom teritoriju, što bi potaknulo čitatelje na tom teritoriju da im pristupe. Zapravo, ti bi kriteriji mogli obuhvaćati pitanja kao što su predmet objave, vršna domena internetske stranice, njezin jezik, odjeljak u kojem je sadržaj objavljen, ključne riječi koje se unose u tražilice ili registar broja korisnika stranice [44].

70. Međutim, budući da su ta razmatranja relevantna za dio presude Bier koji se odnosi na učinak, odnosno mjesto gdje je šteta nastala, sasvim je logično da se usredotoče na objektivni, naknadni učinak objave sa stajališta javnosti, a ne prvenstveno na izvorne i prilično subjektivne namjere izdavača. S tog bi gledišta valjalo ocijeniti *jasnu, objektivnu vezu između spora i suda*, u skladu s uvodnom izjavom 16. Uredbe br. 1215/2012, što bi onda opravdalo podnošenje tužbe pred sudom kao protutežu praktički neograničenom zemljopisnom dosegu internetskog sadržaja [45].

40 S druge strane, s obzirom na „geografski određene" izjave, moglo bi se tvrditi da takve izjave štete ugledu stanovnika grada X ili žena u gradu Y samo *negdje drugdje osim u* gradu X, ili *drugima koji nisu* žene u gradu Y, jer stanovnici grada X ili žene iz grada Y najvjerojatnije znaju da te izjave nisu istinite, izuzev kradljivaca automobila u gradu X i žena iz grada Y koje se bave ovim određenim oblikom usluge. Međutim, to zanimljivo obrazloženje moglo bi dovesti do zaključka da je – slično filozofiji eksternalizma Járea Cimrmana – jedino mjesto na kojem bi geografski određene izjave mogle utjecati na nekoga ono izvan područja na koje se odnose. Podredno, također bi se moglo tvrditi da su unutar tih područja jedine osobe kojima bi te izjave mogle narušiti ugled osobe koje ne pripadaju onim (profesionalnim) skupinama navedenima u odnosnim izjavama, čineći nepodnošenje tužbe protiv takve izjave također neizravnim činom samoinkriminacije.

41 Isti kriterij se može naći u članku 6. stavku 1. Uredbe (EZ) br. 593/2008 Europskog parlamenta i Vijeća od 17. lipnja 2008. o pravu koje se primjenjuje na ugovorne obveze (Rim I) (SL 2008., L 177, str. 6.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 19., svezak 6., str. 109.). Vidjeti presudu od 7. prosinca 2010. *Pammer i Hotel Alpenhof* (C-585/08 i C-144/09, EU:C:2010:740) za tumačenje predmeta u kojima je riječ o internetu.

42 Vidjeti presudu od 3. listopada 2013., Pinckney (C-170/12, EU:C:2013:635, t. 42.), i od 22. siječnja 2015., Hejduk (C-441/13, EU:C:2015:28, t. 32. i 33.).

43 Vidjeti već u mišljenju nezavisnog odvjetnika Cruza Villalóna u spojenim predmetima eDate Advertising i dr. (C-509/09 i C-161/10, EU:C:2011:192, t. 62.).

44 *Ibid*., t. 63. do 65.

45 Vidjeti općenito sudsku praksu Suda kojom se zahtijeva uvođenje sličnog pristupa u predmetima u kojima je riječ o internetu, primjerice Auda, A. G. R., „A proposed solution to the problem of libel tourism", *Journal of Private International Law*, sv. 12., 2016., str. 115.-116.; Reymond, M., „Jurisdiction in case of personality torts committed over the Internet: a proposal for a targeting test", *Yearbook of Private International Law*, sv. 14., 2012/13, str. 217.-21.; ili Lutzi, T., *Private International Law Online*, Oxford University Press, Oxford, 2020., t. 5.85., 5.87.-88.

71. Četvrto, imajući na umu to razumijevanje predvidljivosti, sudu koji je uputio zahtjev mogu se ponuditi neke korisne smjernice u pogledu kriterija navedenih u drugom pitanju. Prva dva kriterija koje je odredio sud koji je uputio zahtjev u određenoj su mjeri relevantni za tu procjenu: ciljna javnost i jezik objave. No, suprotno onome što tvrdi tuženik, i u skladu s argumentima koji su već gore navedeni u ovom odjeljku, javnost je objektivna javnost. Drugim riječima, javnost koja će najvjerojatnije biti zainteresirana za informacije o kojima je riječ i imati im pristup, ali ne i javnost koja je subjektivno definirana poslovnim planovima, vrstom i brojem naslova na internetskoj stranici ili subjektivnom percepcijom izdavača.

72. Suprotno tomu, teško je shvatiti kako bi se druga dva kriterija koja je iznio sud koji je uputio zahtjev odnosila na donošenje odluke o pitanju međunarodne nadležnosti, a ne na elemente koji se odnose na osnovanost takvog zahtjeva. To se posebno odnosi na prijedlog da treba uzeti u obzir „razdoblje tijekom kojeg su sporne informacije na internetu bile dostupne javnosti" ili „pojedinačne okolnosti [tužitelja]". Oba su elementa zasigurno važna za ocjenu štete koju je objava nanijela ugledu navodno oštećene osobe. Međutim, kad je riječ o sudskoj nadležnosti, njihova je uloga, ako uopće postoji, znatno više ograničena jer članak 7. stavak 2. Uredbe br. 1215/2012 zahtijeva samo da je šteta za koju tužitelj zahtijeva naknadu uzrokovana u nadležnosti o kojoj je riječ.

73. Peto i posljednje, sva ta pitanja na kraju mora razmotriti nacionalni sud. Međutim, na razini međunarodne nadležnosti, pitanje predvidljivosti mora se točno definirati tako da se odnosi na to je li izjava – s obzirom na njezinu prirodu, kontekst i opseg – mogla nanijeti štetu određenom podnositelju zahtjeva na određenom teritoriju. Stoga se jasno odnosi na predvidljivost nadležnosti određenog suda. Ne bi se trebalo ograničiti na pitanje je li određeni izdavač znao ili je mogao znati za domicil moguće žrtve u vrijeme kada je sadržaj stavljen na internet.

74. S tim u vezi, i na temelju činjenica iznesenih pred ovim Sudom, doista je teško tvrditi da bi bilo potpuno nepredvidljivo za izdavača u Njemačkoj koji objavi na internetu pojam „poljski logor za istrebljivanje Treblinka" da bi netko u Poljskoj mogao imati zamjerke na takvu izjavu. Stoga možda nije bilo nezamislivo da bi „mjesto nastanka štete" kao rezultat te izjave moglo biti na tom teritoriju, posebno s obzirom na to da je ta izjava objavljena na jeziku koji je zapravo vrlo raširen izvan svojeg državnog područja. U skladu s tom logikom, iako sva ta pitanja na kraju mora razmotriti nacionalni sud, teško je zamisliti kako bi se nadležnost na temelju članka 7. stavka 2. Uredbe br. 1215/2012 mogla aksiomatski isključiti.

E. (Međunarodna) nadležnost i mjerodavno (nacionalno) pravo

75. Sve u svemu, možda nije bilo potpuno nepredvidivo da bi se šteta, ako bi nastala objavom na internetu izjave poput one o kojoj je riječ u glavnom postupku, mogla teritorijalno odrediti, na temelju u njoj sadržanih zemljopisnih ili nacionalnih referenci. U kontekstu ovog slučaja, prilično je iznenađujuće da su, s obzirom na predmetnu izjavu, njezinu prirodu, trajanje i kontekst u kojem je objavljena na internetu, mogla razumno biti povrijeđena bilo čija prava osobnosti ili je bilo tko mogao biti njome pogođen.

76. Međutim, ta se pitanja zapravo odnose na primjenjivo nacionalno pravo i još ih nije ispitao sud koji je uputio zahtjev. Odnose se na pitanje je li u ovom predmetu tužitelj mogao uspješno tvrditi da je zaista bio oštećen upotrebom izraza „poljski logor za istrebljivanje". Ovo nije toliko pitanje međunarodne nadležnosti, već pitanje merituma ili mogućeg učinka na taj meritum, ako se ocjenjuje odvojeno ili kao prethodno pitanje u vezi s procesnom legitimacijom.

77. Točno je da nije uvijek jednostavno jasno razlučiti pitanja koja se odnose na sudsku nadležnost i ona koja se odnose na meritum. Osim toga, u posebnom kontekstu internetskih objava i povreda prava osobnosti međunarodna nadležnost će najvjerojatnije utvrditi i mjerodavno pravo. Za razliku od ostalih područja odštetnog prava, ne postoji usklađeno kolizijsko pravilo za sporove koji se odnose na

povrede prava osobnosti [46]. Slijedom toga, svaki će nadležni sud primijeniti vlastito kolizijsko pravilo, što će vjerojatno dovesti do primjene vlastitog materijalnog prava, posebno zato što se pretpostavlja da je šteta ili bilo koji njezin relevantni dio nanesena na njegovu području.

78. Međutim, to ne znači da je na razini mjerodavnog prava „sve moguće" u pogledu mogućih povreda prava osobnosti internetskom objavom na unutarnjem tržištu. Umjesto zaključka, želio bih spomenuti dva čimbenika koji bi u tom pogledu mogli biti relevantni za sud koji je uputio zahtjev.

79. Prvo, može biti korisno podsjetiti da se članku 3. Direktive 2000/31/EZ [47] „protivi to da, podložno odstupanjima odobrenima u skladu s uvjetima iz članka 3. stavka 4., davatelj usluge elektroničke trgovine podliježe strožim zahtjevima od onih koji su propisani mjerodavnim materijalnim pravom države članice u kojoj taj davatelj usluga ima poslovni nastan" [48].

80. U presudi Papasavvas Sud je pojasnio da se članak 3. te direktive primjenjuje i na medijske kuće, čak i ako prihod ostvaruju isključivo oglašavanjem, i jednako na *nacionalna pravila o građanskoj odgovornosti za klevetu* u vezi s njihovom djelatnošću [49].

81. Suprotno onomu što tvrdi tuženik, činjenica da se Direktiva 2000/31 čini primjenjivom u predmetima kao što je ovaj ne predstavlja argument protiv nadležnosti poljskih sudova. Međutim, jasno ograničava nadležnost bilo kojeg suda u Uniji, prema članku 7. stavku 2. Uredbe br. 1215/2012, u odnosu na pružatelja usluga sa sjedištem u drugoj državi članici, u pogledu rješavanja merituma takvog predmeta. Svaki takav sud, uključujući poljske sudove, mora stoga provjeriti da primjena nacionalnog prava u području klevete ne podvrgava tuženika strožim zahtjevima od onih koji su na snazi u mjestu poslovnog nastana tuženika [50] (u ovom slučaju u Njemačkoj), pod uvjetom da se ne primjenjuje nijedna iznimka na temelju članka 3. Direktive 2000/31 [51].

82. Drugo, svaka sudska odluka koju donese sud koji je nadležan na temelju članka 7. stavka 2. Uredbe br. 1215/2012, odnosno, po definiciji, u situaciji u kojoj tuženik nema domicil na tom teritoriju, trebala bi se priznati u drugoj državi članici, obično u državi članici u kojoj tuženik ima domicil, kako bi se mogla izvršiti protiv tog tuženika. U takvom slučaju tuženik bi mogao tvrditi da bi takvo priznavanje bilo očito protivno *javnom poretku* te države članice, na temelju članka 45. stavka 1. točke (a) Uredbe br. 1215/2012.

83. U takvoj bi situaciji, po mojem mišljenju, bilo potpuno zamislivo da sud zamoljene države članice odbije priznati takvu odluku iz vrlo jednostavnog razloga. Primjenjivo nacionalno pravo (sudska praksa) za donošenje takve odluke značajno odstupa od onoga što bi se moglo smatrati dijelom europskog tumačenja prava osobnosti.

84. Države članice zasigurno se razlikuju u pogledu tih pitanja. Odlučujući element osobnih prava upravo je njihova *osobnost*: moraju se procijeniti pojedinačno, u skladu s okolnostima, u odnosu na određenu osobu i njezino dostojanstvo, što rezultira procjenom individualne povrede i štete od slučaja do slučaja. Čini se da relevantno nacionalno pravo (sudska praksa) u glavnom postupku [52] zamjenjuje to zajedničko shvaćanje, čini se, nacionalističkom i uopćenom pravnom pretpostavkom ili čak fikcijom:

46 Uredba (EZ) br. 864/2007 Europskog parlamenta i Vijeća od 11. srpnja 2007. o pravu koje se primjenjuje na izvanugovorne obveze (Rim II) (SL 2007., L 199, str. 40.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 19., svezak 6., str. 73.) ne pruža usklađeno kolizijsko pravilo. Povrede privatnosti i prava povezanih s osobnošću, uključujući klevetu, izričito su isključene iz njezina područja primjene u članku 1. stavku 2. točki (g).

47 Directive of the European Parliament and of the Council of 8 June 2000 on certain legal aspects of information society services, in particular electronic commerce, in the Internal Market ('Directive on electronic commerce') (SL 2000., L 178, str. 1.).

48 Presuda od 25. listopada 2011., eDate Advertising i dr. (C-509/09 i C-161/10, EU:C:2011:685, t. 67.)

49 Presuda od 11. rujna 2014., Papasavvas (C-291/13, EU:C:2014:2209, t. 27. do 29. i 32.)

50 Vidjeti također, na primjer, De Miguel Asensio, P., *Conflict of Laws and the Internet*, Edward Elgar, Publishing Limited, Cheltenham, 2020., t. 3.141.-44.; i Lutzi, T., *Private International Law Online*, Oxford University Press, Oxford, 2020., t. 4.17.-18.

51 Pri čemu se moraju ispuniti i materijalni i postupovni uvjeti za takvo odstupanje, u skladu s člankom 3. stavkom 4. Direktive 2000/31.

52 Vidjeti točke 8. do 10. ovog mišljenja.

osobnost *poljskog* državljanina sastoji se od njegova nacionalnog identiteta, nacionalnog dostojanstva ili prava na poštovanje istine o povijesti poljskog naroda, a izjave poput sporne izjave u glavnom postupku utječu na poljskog državljanina koji je preživio nacističke logore za istrebljivanje [53]. Za prošle kolektivne zločine jednog naroda određeno je da predstavljaju sadašnju i buduću kolektivnu štetu druge nacije, s tim da je pripadnost naciji očito važnija od pojedinca.

85. Uz to, mogu se naravno pojaviti i daljnje rezerve koje proizlaze iz javnog poretka zamoljene države članice, poput odgovarajuće ravnoteže između slobode izražavanja i zaštite prava osobnosti ili proporcionalnosti u smislu dodijeljenih načina popravljanja štete [54].

86. Međutim, bit ovog odjeljka i mišljenja u cjelini je da se svaka rezerva u pogledu sadržaja bilo koje takve odluke odnosi na meritum predmeta, a ne toliko na pitanje međunarodne nadležnosti. Razumijem zašto bi u kontekstu ovog slučaja moglo biti primamljivo uvesti pravilo prema kojem se samo osobe imenovane u objavi na internetu mogu pozivati na nadležnost koja proizlazi iz „središta interesa". Međutim, kao što sam pokušao objasniti u prethodnim odjeljcima ovog mišljenja, takav bi pristup naizgled „jednostavnog rješenja" samo stvorio buduće probleme u području prava koje je već opterećeno.

87. S obzirom na to, kao što sam također pokušao objasniti u ovom posljednjem odjeljku, zapravo nisu potrebna nikakva takva *ad hoc* pravila. Pitanja koja se odnose na problematični sadržaj bilo koje takve nacionalne odluke mogu se tamo valjano i precizno riješiti: na razini osnovanosti takvog zahtjeva bilo od strane nacionalnog suda koji odlučuje o izvornoj tužbi, ako smatra da se Direktiva 2000/31 primjenjuje na slučaj koji mu je upućen, i/ili potencijalno od suda u bilo kojoj državi članici u kojoj bi se tražilo priznanje takve odluke, pozivanjem na iznimku javnog poretka predviđenu člankom 45. stavkom 1. točkom (a) Uredbe br. 1215/2012.

V. Zaključak

88. Predlažem Sudu da na prethodna pitanja koja je postavio Sąd Apelacyjny w Warszawie (Žalbeni sud, Varšava) odgovori na sljedeći način:

– članak 7. stavak 2. Uredbe (EU) br. 1215/2012 Europskog parlamenta i Vijeća od 12. prosinca 2012. o [sudskoj] nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima treba tumačiti na način da utvrđivanje nadležnosti na temelju središta interesa ne zahtijeva da se u navodno štetnom internetskom sadržaju imenuje određena osoba.

– međutim, kako bi utvrdio nadležnost na temelju članka 7. stavka 2. te uredbe, nacionalni sud mora provjeriti postoji li uska veza između tog suda i predmetnog spora, čime se osigurava dobro sudovanje. U konkretnom kontekstu objava na internetu, nacionalni sud mora osigurati da, s obzirom na prirodu, sadržaj i opseg određenog sadržaja na internetu, ocijenjenog i protumačenog u njegovu odgovarajućem kontekstu, postoji razuman stupanj predvidljivosti mogućeg nadležnog suda, s obzirom na mjesto gdje bi šteta prouzročena takvim sadržajem mogla nastati.

53 Za širi kontekst i smjer politike čiji je dio nova nacionalna sudska praksa, vidjeti, na primjer, Hackmann, J., „Defending the ‚Good Name' of the Polish Nation: Politics of History as a Battlefield in Poland, 2015.–18.', *Journal of Genocide Research*, sv. 20., 2018., str. 587. Za sažetak nacionalne zakonodavne povijesti, vidjeti Gliszczyńska, A. i Jabłoński, M., „In One offended Poille to Take critics of Folorical Narratives to Court?", Verfassungsblog, 2019/10/12, https://verfassungsblog.de/is-one-offended-pole-enough-to-take-critics-of-official-historical-narratives-to-court/, DOI: 10.17176/20191012 – 232358 – 0; i Gliszczyńska, A. i Kozłowski, W, „West West par Their Names as Criminal offence – Risque of Statutory Negationism in Poland", Verfassungsblog, 2018/2/01, https://verfassungsblog.de/calling-murders-by-their-names-as-criminal-offence-a-risk-of-statutory-negationism-in-poland/, DOI: 10.17176/20180201-165352.

54 Vidjeti osobito presudu u predmetu Bundesgerichtshof (Savezni Vrhovni sud, Njemačka) od 19. srpnja 2018., predmet br. IX ZB 10/18 (DE:BGH:2018:190718BIXZB10.18.0) koji nevjerojatno sliči ovom slučaju.